

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ
МАМЛЕКЕТ ЖАНА УКУК ИНСТИТУТУ**

Ж. БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ

Д 12.24.695 диссертациялык кеңеш

Кол жазма укугунда
УДК: 346.26(575.2)(043)

Байгуттисева Ширин Женишбековна

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ
ИШКЕРДИК ИШТЕ
АТААНДАШТЫКТЫ УКУКТУК КОРГООСУ**

**12.00.03 – жарандык укук; ишкердик укук; үй-бүлөлүк укук; эл аралык жеке укук;
жарандык процесс.**

**Юридикалык илимдер боюнча кандидаттык окумуштуулук даражаны алуу үчүн
диссертациянын авторефераты**

Бишкек-2025

Диссертационная работа выполнена в Институте государства и права в Национальной академии наук Кыргызской Республики

Научный
руководитель:

Арабаев Чолпонкул Исаевич,
академик НАН КР, доктор юридических наук,
профессор.

Официальные
оппоненты:

Самарходжаев Батыр Билалович,
доктор юридических наук, профессор, заведующий
кафедрой административного права Высшей школы
судей при Высшем судебном совете Республики
Узбекистан;

Омурчиева Эльмира Маратовна,
кандидат юридических наук, доцент, проректор по
стратегическому развитию, международным связям и
коммерциализации Университета Куньева;

Ведущая организация:

Кафедра конституционного и гражданского права
НАО «Евразийский национальный
университет им. Л.Н. Гумилева», 010008,
Республика Казахстан, г. Астана, ул. Сатбаева, 2

Защита диссертации состоится “30” сентября 2025 года в 13:00 часов на заседании диссертационного совета Д 12.24.695 при Институте государства и права Национальной академии наук Кыргызской Республики; Кыргызском Национальном Университете имени Ж.Баласагына; Ошском государственном университете по адресу: 720071, г.Бишкек, просп. Чуй, 265-а, 2 этаж, малый зал.

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеках Национальной академии наук Кыргызской Республики (720071, КР, г. Бишкек, пр. Чуй 265-а), Кыргызского национального университета им. Ж. Баласагына. (720033, г. Бишкек, ул. Фрунзе - 547.) и Ошского государственного университета (723500, г. Ош, ул. Ленина, 331), а также на сайте диссертационного совета: https://stepen.yak.kg/d_12_14_695/146297/

Идентификационный код онлайн трансляции защиты диссертации в zoom-webinar <https://vc.yak.kg/b/121-um-vz3-aiz>

Автореферат разослан «30» августа 2025 года.

Ученый секретарь диссертационного совета,

Доктор юридических наук, доцент

Жылкичиева К.С.

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Дүйнөлүк экономиканын глобалдашуу процесстеринин шартында ар бир цивилизациялуу мамлекеттин туруктуу өнүгүүсүнүн негизги рычагдарынын бири болгон заманбап ишкердик ишмердүүлүн өнүктүрүүнүн зарылдыгы келип чыгууда. Заманбап ишкердик ишмердүүлүнүн өнүгүшүн активдештирүү базарларда атаандаштыкты коргоону күчөтүү менен коштолууда. Ушуга байланыштуу мамлекеттердин жана алардын органдарынын улуттук мыйзамдарын жана укук колдонуу тажрыйбасын эл аралык укуктун нормаларына жана эрежелерине шайкеш келтирүүгө, ошондой эле атаандаштыкты коргоону жөнгө салуунун натыйжалуу механизмдерин иштеп чыгууга умтулуусу түшүнүктүү.

Кыргыз Республикасындагы учурдагы укуктук нормалар жана жоболор атаандаштыкты коргоонун натыйжалуулугун толук чагылдырбайт. Бул жагдай ички мыйзамдарда да, жакынкы жана алыскы чет мамлекеттердин мыйзамдарында да байкалат. Кыргыз Республикасынын атаандаштыкты коргоо жөнүндө мыйзамдарындагы боштуктар эл аралык деңгээлде келип чыккан талаштарды кароодо койгөйлөрдү жаратууда. Ошондуктан ишкердик ишмердүүлүктөгү атаандаштыкты коргоону жөнгө салуучу ички мыйзамдарды чет өлкөлүк мыйзамдар менен шайкеш келтирүү механизмдерин иштеп чыгуу зарылчылыгы келип чыгууда.

Кыргыз Республикасында атаандаштыкты коргоо жаатындагы укук колдонуу тажрыйбасынын натыйжалуулугун жана ырааттуулугун жогорулатуу үчүн ички жана чет өлкөлүк укук колдонуу тажрыйбасын системалаштыруу жана талдоо талап кылынат.

Ишкердик ишмердүүлүктөгү атаандаштыкты коргоонун укуктук жөнгө салынышынын мүнөзүн жана өнүгүү багыттарын аңдоо, ошондой эле дүйнөлүк практикадагы тажрыйбаны изилдөө төмөнкү мүмкүнчүлүктөрдү берет: Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын өнүктүрүүнүн жалпы тенденцияларын аныктоого; ишкердик ишмердүүлүктөгү атаандаштыкты коргоону жөнгө салууда ата мекендик жана эл аралык укуктун катышын белгилөөгө; ишкердик ишмердүүлүктөгү атаандаштыкты коргоодо «товардык рынок», «мыйзамсыз атаандаштык», «вертикалдык макулдашуулар» сыяктуу түшүнүктөрдүн так аныктамасын өркүндөтүүгө; мыйзамсыз атаандаштык жөнүндө Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актыларынын жалпы мүнөздөмөсүн аныктоого.

Заманбап этапта ишкердик ишмердүүлүктү укуктук жөнгө салууну ишке ашыруудагы негизги койгөй – бул ишкердик ишмердүүлүктөгү атаандаштыкты коргоону укуктук жөнгө салуунун комплекстүү түшүнүгүнүн жоктугу болуп эсептелет. Бул койгөйдү чечүү ишкердик ишмердүүлүктөгү атаандаштыкты коргоону жөнгө салуунун ар кайсы өлкөлөрдөгү тажрыйбасына салыштырма-укуктук талдоо жүргүзүү жана укуктук койгөйлөрдү аныктоо менен байланыштуу. Алар түздөн-түз Кыргыз Республикасынын, ЕАЭБ мүчө мамлекеттеринин жана

Европа Биримдигинин мыйзамдарындагы карама-каршылыктар менен байланышкан. Ошондой эле бул маселе трансулуттук рыноктордо атаандаштыкты коргоо маселелерин жөнгө салуучу унификацияланган эл аралык укуктук актыларды иштеп чыгуу зарылдыгын шарттайт. Мындай ыкмаларды иштеп чыгуу чек ара аралык рыноктордун бардык катышуучуларын коопсуздук жана улуттук экономиканын туруктуу өнүгүүсү менен камсыз кылат. Бул барабар шарттарды жана бирдиктүү таасир этүүчү инструменттерди түзүү аркылуу жүзөгө ашырылат.

Жогоруда баяндалгандардан диссертациялык изилдөөнүн тандалган темасынын актуалдуулугу аныкталат. Бул, баарынан мурда, мамлекеттер аралык талаптарга жооп берген Кыргыз Республикасындагы ишкердик ишмердүүлүктөгү атаандаштыкты коргоону укуктук жөнгө салуунун комплекстүү түшүнүгүн түзүү зарылчылыгы менен шартталат.

Диссертациянын темасынын ири илимий программалар (долбоорлөр) жана негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы. Диссертациянын темасы Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Мамлекет жана укук институтунун илимий багытынын алкагында илимий-изилдөө иштеринин планына киргизилген.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери. Бул изилдөөнүн максаты Кыргыз Республикасынын мыйзамдарындагы укук колдонуу практикасынын жана укуктук доктринанын азыркы абалына салыштырмалуу-укуктук талдоо жүргүзүү, ошондой эле Кыргыз Республикасында атаандаштыкты коргоону укуктук жөнгө салуу жөнүндө комплекстүү түшүнүктү түзүү зарылдыгын илимий негиздөө болуп саналат.

Максат томонку изилдөө маселелерин аныктайт:

- 1) Кыргыз Республикасында атаандаштыкты коргоо жөнүндө мыйзамдарды түзүүгө илимий талдоо жүргүзүү;
- 2) Кыргыз Республикасында атаандаштыкты коргоону укуктук жөнгө салуунун азыркы абалына баа берүү жана бул чөйрөдө укуктук жөнгө салууну өнүктүрүүнүн негизги тенденцияларын жана келечегин аныктоо;
- 3) ЕАЭБ жана Европа союзунун өлкөлөрүндө атаандаштыкты коргоону укуктук жөнгө салуу системасын изилдөөнүн негизинде Кыргыз Республикасынын монополияга каршы мыйзамдарына салыштырмалуу-укуктук талдоо жүргүзүү;
- 4) атаандаштыкты коргоо чөйрөсүндө ички улуттук жана тышкы улуттан жогорку укуктук жөнгө салуунун өз ара таасиринин өзгөчөлүктөрүн талдоо;
- 5) Кыргыз Республикасынын монополияга каршы мыйзамдарын бузуунун формасы катары кара ниет атаандаштыктын өзгөчөлүктөрүн аныктоо;
- 6) кара ниет атаандаштыктан коргоону укуктук жөнгө салуу жаатында ак ниеттүүлүк, акыл-эстүүлүк жана адилеттүүлүк принциптеринин маанисин баалоо;
- 7) "вертикалдык макулдашууларды" укуктук жөнгө салуунун өзгөчөлүктөрүн изилдөө;

8) Кыргыз Республикасынын монополияга каршы мыйзамдарынын максаттары үчүн "товардык рынок" түшүнүгүн аныктоонун өзгөчөлүктөрүн белгилөө;

9) Кыргыз Республикасынын атаандаштыкты коргоо жаатындагы мыйзамдарын өркүндөтүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу жана далилдөө.

Алынган жыйынтыктардын илимий жаңылыгы. Диссертациялык изилдөө Кыргыз Республикасынын, ЕАЭБ жана ЕБ өлкөлөрүнүн ишкердик ишмердүүлүгүндөгү атаандаштыкты коргоону жөнгө салуусун салыштырма-укуктук негизде теориялык жактан комплекстүү талдоого багытталган, улуттук юридикалык илимдеги алгачкы аракет болуп саналат. Изилдөөдө Кыргыз Республикасынын, ЕАЭБ жана ЕБ өлкөлөрүнүн мыйзамдарындагы карама-каршылыктар менен түздөн-түз байланышкан укуктук маселелер каралып, ишкердик ишмердүүлүгүндөгү атаандаштыкты жөнгө салуу өзгөчөлүктөрү иликтенген.

Алгач ирет ички жана чет өлкөлүк мыйзамдардын өз ара таасиринин негизги тенденциялары жана өзгөчөлүктөрү анализделген. Кыргыз Республикасында атаандаштыкты коргоону укуктук жөнгө салууну өркүндөтүү боюнча сунуштар юридикалык адабиятта көрсөтүлгөн доктриналык жана практикалык көйгөйлөргө таянып иштелип чыккан.

Иште биринчи жолу вертикалдык макулдашууларды жана адилетсиз атаандаштыкты укуктук жөнгө салууну өркүндөтүүгө байланыштуу практикалык сунуштар берилген, ошондой эле дүйнөлүк глобалдашуу процесстеринин шартында Кыргыз Республикасынын атаандаштыкты коргоо боюнча мыйзамдарынын өнүгүү тенденциялары каралган.

Алгач ирет ишкердик ишмердүүлүгүндөгү атаандаштыкты коргоону укуктук жөнгө салуунун азыркы абалына баа берүү теориялык жактан негизделип, ошондой эле Кыргыз Республикасында ишкердик ишмердүүлүгүндөгү атаандаштыкты коргоону укуктук жөнгө салуунун өнүгүү келечектери көрсөтүлдү.

Кыргыз Республикасында ишкердик ишмердүүлүгүндөгү атаандаштыкты коргоо жаатындагы мыйзамдарды өркүндөтүү боюнча сунуштар иштелип чыгып, алар адилеттүүлүк, ак ниеттүүлүк жана акылга сыярлуулук сыяктуу принциптердин негизинде түзүлдү. Ошондой эле кара ниет атаандаштыктын Кыргыз Республикасынын антимонополиялык мыйзамдарын бузуу формасы катары өзгөчөлүктөрү жана вертикалдык келишимдерди укуктук жөнгө салуунун аспектиери аныкталды.

Диссертациянын практикалык мааниси Кыргыз Республикасында атаандаштыкты коргоо чөйрөсүндөгү мыйзамдарды өркүндөтүүгө багытталган сунуштарды иштеп чыгууда турат. Иште сунушталган жоболор «Атаандаштык жөнүндө» Мыйзамга жана ишкердик менен антимонополиялык мамилелерди жөнгө салуучу башка нормативдик укуктук актыларга өзгөртүүлөрдү киргизүүдө, ошондой эле мамлекеттик органдардын, анын ичинде Кыргыз Республикасынын

Министрлер Кабинетинин алдындагы Антимонополиялык жөнгө салуу кызматынын ишмердигинде адилетсиз атаандаштыкты алдын алуу, аны аныктоо жана токтотуунун натыйжалуулугун жогорулатуу максатында колдонулушу мүмкүн.

Изилдөөнүн материалдары юридикалык жогорку окуу жайларынын окуу процессинде, адистерди кайра даярдоо жана квалификациясын жогорулатуу программаларында, ошондой эле атаандаштык укугу боюнча атайын курстарды иштеп чыгууда колдонууга жарактуу. Диссертация атаандаштык укугу жаатындагы мындан аркы изилдөөлөрдүн жана экономикалык интеграция шарттарында Кыргыз Республикасынын укуктук саясатын калыптандыруунун илимий-методологиялык негизин түзө алат; сунушталган чараларды ишке ашыруу укуктук аныктуулукту камсыздап, адилет атаандашууну бекемдеп жана ишкердик менен коомдун жана мамлекеттин кызыкчылыктарынын ортосундагы тең салмактуулукту сактоого өбөлгө түзөт.

Коргоо үчүн чыгарылган диссертациянын негизги жоболору:

Диссертациялык изилдөөнүн натыйжасында коргоого коюлуучу негизги жоболор төмөнкүдөй белгиленди:

1. Чарба жүргүзүүчү субъекттердин эффективдүү ишкердик ишмердүүлүгүн жүргүзүүсү толук кандуу атаандаштык чөйрөсү түзүлгөн шартта гана мүмкүн. Антимонополиялык жөнгө салуунун өнүгүү өзгөчөлүктөрү атаандаштыктык укуктук мамилелердин жаралышынын экономикалык негиздери менен аныкталат. Теориялык булактарга таянып жүргүзүлгөн талдоонун негизинде методологиялык жактан ишкердик ишмердүүлүгүндөгү атаандаштык төмөнкү функционалдык байланышкан түшүнүктөрдүн жыйындысы катары каралышы керектиги көрсөтүлдү:

- **процесс** катары – ал аркылуу чарба жүргүзүүчү субъекттин аракеттери мыйзамдуулук жана ак ниеттүүлүк принциптерине шайкештиги боюнча бааланат;
- **абал** катары – ал аркылуу ишкердикке зыян келтирүү мүмкүнчүлүгү жана андан коргоо чараларын колдонуу зарылчылыгы чечилет;
- **мамиле** катары – ал аркылуу чарба жүргүзүүчү субъекттердин ортосунда атаандаштык байланыштын бар же жок экендиги аныкталат.

2. Кара ниет атаандаштыкка доктриналдык аныктама берилди. Ал – ишкердик ишмердүүлүктү жүзөгө ашырууда атаандаштыкка мыйзамга, адеп-ахлактык каада-салттарга, ак ниеттүүлүккө, акылга сыярлуулукка жана адилеттүүлүккө каршы таасир этүүгө мүмкүндүк берген артыкчылыктарды алуу максатындагы аракет же аракетсиздик формасындагы атаандаштык актысы. Мындай аракеттер башка чарба жүргүзүүчү субъекттерге зыян келтирген же келтириши мүмкүн, алардын ишкердик беделине доо кетирген же кетириши мүмкүн. Кара ниет атаандаштыкка берилген легалдуу аныктама өзүндө адептүүлүк, акылга сыярлуулук жана адилеттүүлүк сыяктуу нравалык категорияларды камтыйт. «Кара ниет»

термининин моралдык баа берүү мүнөзү бар болгондуктан, аны «мыйзамсыз» терминине алмаштыруу сунушталат жана КРнын «Атаандаштык жөнүндө» мыйзамынын 3-беренесинин 11-пунктун төмөнкүдөй редакцияда баяндоо сунушталууда: «Чарба жүргүзүүчү субъекттердин (адамдар тобунун) ишкердик ишмердүүлүктү жүзөгө ашырууда артыкчылык алууга багытталган, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына, ишкердик жүгүртүүнүн каада-салттарына каршы келген жана башка чарба жүргүзүүчү субъекттерге зыян келтирген же келтириши мүмкүн, алардын ишкердик беделине доо кетирген же кетириши мүмкүн болгон бардык аракеттери».

3. Атаандаштыкты коргоо дегенде антимонополиялык мыйзам бузууларды токтотууга, ошондой эле чарба жүргүзүүчү субъекттердин бузулган укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын калыбына келтирүүгө багытталган чаралар түшүнүлүшү керектиги көрсөтүлдү. Атаандаштыкты коргоо мамлекеттик атаандаштык саясатынын багыттарынын бири болуп эсептелет жана мамлекеттин стратегиялык милдеттерин чечүүгө багытталган өз алдынча мамлекеттик функциялар катары өнүгүүдө. Бул функциялар салык, жарандык жана кылмыш мыйзамдарындагы укуктук нормалардын топторун түзөт.

4. Кыргыз Республикасында жана чет өлкөлөрдө атаандаштыкты коргоону укуктук жөнгө салуунун окшош белгилери аныкталды. Тактап айтканда, мамлекеттик антимонополиялык жөнгө салуу жүргүзүлөт жана атаандаштык чөйрөсүнө мамлекеттин кийлигишүүсүнүн зарылдыгы жана негиздүүлүгү легалдуу жана доктриналдык жактан таанылган. Кыргыз Республикасында, айрым чет мамлекеттердегидей эле, монополиялар жана атаандаштыкты коргоо боюнча өзүнчө мыйзамдар бар; мында атаандаштык жана монополиялар боюнча нормалар ар кандай мыйзамдардын курамында да камтылган. Жалпысынан алганда, Кыргыз Республикасынын антимонополиялык мыйзамдарынын укуктук системасы европалык модельге жакындатылган.

5. КРнын «Атаандаштык жөнүндө» мыйзамына жаңы «2-2-берене. Атаандаштык принциптери» деген макала түрүндө киргизүү үчүн принциптердин тизмеси иштелип чыкты. Монополисттик ишмердүүлүккө каршы аракеттенүү жана атаандаштыкты өнүктүрүү тармагындагы мамлекеттик саясат төмөнкү принциптерге негизделет:

- антимонополиялык мыйзамдардын нормаларын колдонуудагы теңдик принциби;
- мамлекеттик бийлик органдары тарабынан атаандаштыкка каршы аракеттерге (аракетсиздиктерге) тыюу салуу принциби;
- экономикалык концентрацияга мамлекеттик көзөмөл жүргүзүү принциби;
- атаандаштыкка каршы аракеттерди жасагандыгы үчүн жоопкерчилик принциби;
- адилетсиз атаандаштыкка жол бербөөдө эффективдүү кызматташуу принциби;

– *атаандаштык чөйрөсүндөгү мамлекеттик саясаттын маалыматтык ачыктыгы принциби.*

6. Интеллектуалдык менчик укуктарын коргоо менен антимонополиялык саясаттын ортосунда оптималдуу балансты орнотуу жана сактоонун маанилүүлүгү талкууланып, далилденди. Экономиканын туруктуу инновациялык өнүгүүсүн камсыздоочу бул эки механизм бири-бирине тоскоол болбостон, өз ара макулдашылган түрдө иш алып барышы керек, бул болсо мамлекеттин эффективдүү өнүгүшүнө өбөлгө түзөт.

7. Рыноктун монополияланышына жана атаандаштыкты чектөөгө өбөлгө түзгөн процесстердин, ошондой эле алдын ала антимонополиялык орган тарабынан көзөмөлгө алынууга тийиш болгон бүтүмдөрдүн тизмесин аныктоо зарылдыгы негизделди.

Изденүүчүнүн жеке салымы. Диссертация Кыргыз Республикасынын, ЕАЭБ жана ЕБ өлкөлөрүнүн ишкердик ишмердүүлүгүндөгү атаандаштыкты коргоо боюнча укуктук маселелерин кеңири теориялык жана практикалык материалдын негизинде комплекстүү талдоого таянган, өз алдынча аткарылган илимий изилдөө болуп саналат. Изденүүчү тарабынан коргоого коюлуучу диссертациянын негизги жоболору жеке өз алдынча иштелип чыгып, алар анын илимий жаңылыгын жана практикалык маанисин түзөт.

Изилдөөнүн жыйынтыктарын апробациялоо жана ишке киргизүү.

Коргоого коюлган негизги теориялык иштеп чыгуулар жана жоболор илимий-практикалык конференцияларда автор тарабынан берилген отчеттордо «Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын өркүндөтүүнүн актуалдуу койгойлору» (Бишкек, КРСУ, 26-декабрь, 2017-жыл); “Укуктун азыркы этаптагы актуалдуу койгойлору: жаштардын көз карашы” (19-апрель, 2018-жыл, Бишкек ш.); “Юридикалык илимдин заманбап койгойлору” (26-апрель, 2019-ж., Бишкек ш.); “Кыргыз Республикасында автордук укукту коргоонун жана ишке ашыруунун укуктук негиздери: учурдагы абалы жана келечеги” (Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин Академиясы, 28-февраль, 2020-жыл) чагылдырылган.

Диссертациянын жыйынтыктарын басылмаларда чагылдыруунун толуктугу. Диссертациялык изилдөөнүн негизги жоболору, жыйынтыктары жана жыйынтыктары КР ЖАК тарабынан сунушталган илимий басылмаларда жарыяланган 7 илимий макалаларда чагылдырылган.

Диссертациялык изилдөөнүн структурасы жана көлөмү. Диссертация кириш сөздөн, үч бөлүмдөн турган негизги бөлүктөн, бөлүмдөрдүн корутундуларынан, корутундулардан, практикалык сунуштардан жана шилтемелердин тизмесинен турат. Иштин көлөмү компьютердик тексттин 132 барагын түзөт.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүү бөлүмүндө изилдөө темасынын актуалдуулугу жана илимий жаңылыгы негизделет, изилдөөнүн максаттары жана тапшырмалары аныкталат, анын практикалык мааниси көрсөтүлөт, коргоого сунушталуучу маселелер түзүлөт, изилдөөнүн жыйынтыктарынын апробациясы, структурасы жана көлөмү баяндалат.

Биринчи главасы «Ишкердик ишмердүүлүгүндө атаандаштыкты коргоону жөнгө салуунун жалпы мүнөзү» атаандаштыкты теориялык-укуктук негиздерин, анын экономикалык, социалдык жана юридикалык мазмунун ачууга арналган. Бул бөлүмдө атаандаштыкка байланыштуу укуктук мамилелердин пайда болуу предпосылкалары жана алардын ишкердикке тийгизген таасири талданат. Өзгөчө көңүл антимонополдук жөнгө салуунун принциптеринин түзүлүшүнө бурулат. Биринчи главанын биринчи бөлүмүндө ишкердик ишмердүүлүк атаандаштыкты коргоонун укуктук объектиси катары каралат. Толук кандуу ишкердик өнүгүшү атаандаштык чөйрөсүнүн түзүлүшүнө байланыштуу гана мүмкүн экени баса белгиленет. Атаандаштык экономикалык процесс, абал жана субъекттердин өз ара мамилеси катары каралып, рыноктук өз ара аракеттешүүгө таасир этет.

Бул бөлүмдө атаандаштык менен антимонополдук жөнгө салуунун байланышы да ачылып берилет. Атаандаштык менен монополия диалектикалык өз ара аракеттешүүдө экени белгиленет: монополия атаандаштык процессинин натыйжасы болуп эсептелет, бирок аны толугу менен жок кылбайт. Автор тарабынан каралган илимий адабияттарда Кыргыз Республикасында жана ЕАЭБ өлкөлөрүндө атаандаштыкты жөнгө салуунун салыштырма-укуктук анализинин жетишсиздиги баса белгиленет. Улуттук мыйзамдар менен эл аралык актылардын интеграциялык процесс шартында өз ара байланышы көйгөйлүү маселе катары каралат.

Мындан ары ак-ниетүү, акылдуулук жана адилеттүүлүк принциптери антимонополдук жөнгө салуунун негизги элементтери катары каралат. Автор ак-ниетсиз атаандаштык аракеттерин аныктоодо так стандарттардын зарылдыгын баса белгилейт жана «ак-ниетсиз атаандаштык» терминин «мыйзамсыз атаандаштык» деп өзгөртүүнү сунуштайт.

Өзгөчө көңүл «товар рыногу» түшүнүгүнө бурулат. Азыркы мыйзамдарда аныктама чектелген түрдөгү рынокторду камтыйт, ал эми чыныгы жашоо шартында жалпы атаандаштык чөйрөсүнүн чегин аныктоого багытталган болушу керек.

Вертикалдык келишимдер институтуна да кеңири көңүл бурулган. Кыргыз Республикасынын жана Россиянын мыйзамдарын талдоо негизинде мындай келишимдерди жөнгө салуу принципи кабыл алынгандыгы көрсөтүлөт: уруксат берилгендик принципи жана автоматтык түрдө тыюу салынган жоболорду ажыратуу (per se). Бирок нормаларда атаандаштыкка каршы шарттарды

квалификациялоонун бардык көйгөйлөрү ачылбайт, бул атаандаштык укугун эффективдүү өнүктүрүүгө тоскоолдук кылат.

Атаандаштык саясаты эки жактуу табиятка ээ экени баса белгиленет: ал антимонополдук чараларды камтып гана тим болбостон, атаандаштыкты өнүктүрүүнү да стимулдайт жана ишкердикти мамлекеттик жөнгө салуунун маанилүү багыты болуп эсептелет.

Изилдөөнүн методологиялык базасы диалектикалык методду камтыйт, ал предметти калыс жана ар тараптуу анализдөөгө мүмкүнчүлүк түзөт, ошондой эле салыштырма-укуктук, тарыхый-укуктук, системдик жана формалдык-логикалык методдор колдонулат.

Изилдөөнүн теориялык негизин улуттук жана чет өлкөлүк окумуштуулардын эмгектери түзөт. Маанилүү илимий иштердин авторлору катары Ч.И. Арабасев, Э.Д. Бейшембиева, Б.И.Борубашова, А.А. Давлетова, А.Н. Ниязова, Н.Р. Розахунова, К.С. Сооронкулова жана башкаларды келтирилет. Орусия, Казакстан, Өзбекстан жана башка өлкөлөрдүн окумуштууларынын эмгектери да талдоого алынган: С.С. Алексеева, Е.Б. Абдрасулова, С.Б. Авадашева, И.Ю. Артемьева, Р. Борк, А.Н. Варламова, А. Гринспен, О.А. Городова, Л.Е. Гукасян, Дж. Гэлбрейт, М.Б. Демин, А.Н. Зевайкина, Л.А. Ибрагимова, О.С. Иоффе, В.И. Еременко, В.С. Нерсисянц, Р. Коуз, А. Маршалл, С.А. Парашук, Р. Познер, К. Поппер, М. Ротбард, А. Рэнд, Б.Б. Самарходжаева, М. Фридман, Ф. Хайек, А.Г. Шушкевич, Шаститко, А.Ю. Юданов жана башкалар.

Атаандаштыкты жөнгө салуу, антиконкуренттик келишимдер жана интеллектуалдык укуктар чөйрөсүндөгү кара ниет атаандаштык боюнча илимий изилдөөлөргө да өзгөчө көңүл бурулган: И.В. Джабуа, А.С. Сулакшина, М.М. Степанова, Д.А. Гаврилов жана Е.И. Трубинова.

Эмпирикалык база катары Кыргыз Республикасынын учурдагы жана жоюлган нормативдик актылары, ошондой эле чет өлкөлөрдүн айрым мыйзамдары колдонулган.

Экинчи бөлүмдө Кыргыз Республикасында атаандаштыкты жөнгө салуунун тарыхый-укуктук анализи берилген. Баштапкы учур Конституциянын 1993-жылы кабыл алынышы менен байланыштуу, анда менчиктин жана ишкердиктин институту бекитилген. 1991-жылы жалпы приватизация жана ишкердик негиздери тууралуу мыйзам кабыл алынып, монополиялык аракеттерге тыюу салынган. Ошондой эле ошол эле жылы монополияны чектөө боюнча биринчи мыйзам кабыл алынган, ал 1994-жылы кайра каралып, «Монополиялык аракеттерди чектөө, өнүктүрүү жана атаандаштыкты коргоо» деп аталган.

Андан кийинки этаптарга Кыргыз Республикасынын атайын мыйзамдары кирет, мисалы, 22.07.2011 №116 «Атаандаштык тууралуу» мыйзамы. Бул акт максаттуу болуп, монополиялык аракеттерди алдын алуу, чектөө жана токтотуу, ошондой эле добросовестсиз атаандаштыкты жөнгө салат. Атаандаштык саясатын ишке ашыруу үчүн мамлекеттик орган түзүлгөн жана этап-этабы менен өнүгүп:

1991-жылдагы Антимонополдук саясат боюнча Мамлекеттик комитеттен 2009-жылдагы Антимонополдук жөнгө салуу агенттигине чейинки трансформациялар жүргүзүлгөн.

Бийлик органдык реформалардын тарыхый анализинде Президенттин алдында Улуттук комиссиянын түзүлүшү, кийинчерээк министрликтин департаменти, агенттиги жана башка структуралар каралат. Ар бир трансформация мамлекеттик антимонополдук саясаттын институционалдык түзүлүшүн көрсөтөт.

Маанилүү багыт катары монополисттик субъекттердин мамлекеттик реестринин түзүлүшү жана 30дан ашык нормативдик актылар иштелип чыккан. Ишкерлердин укуктарын коргоо, лицензиялоо мыйзамдары кабыл алынган, чакан жана орто бизнести колдоо концепциясы ишке ашырылган.

2014-жылы соода чөйрөсүндө атаандаштыкты коргоо тууралуу жобо кабыл алынган, ал соода эрежелерин жана ишкерлердин жоопкерчилигин аныктайт. ЕАЭБке интеграциянын алкагында мыйзамдар өзгөрүүлөргө дуушар болгон: «уруксат берилген монополиялар» жөнүндө мыйзам күчүн жоготуп, жөнгө салуу чөйрөсү гана табигый монополияларга гана калтырылган.

Ошентип, биринчи глава Кыргыз Республикасында атаандаштыкты жөнгө салуунун укуктук системасынын этап-этабы менен өнүгүшүн көрсөтүп, Конституциядан баштап 1990-жылдардын башындагы мыйзамдардан тартып азыркы нормативдик актыларга жана институционалдык түзүлүштөргө чейин, ошондой эле бар болгон көйгөйлөрдү жана аларды өркүндөтүүнүн багыттарын аныктайт.

Экинчи глава «Ишкердик ишмердүүлүгүндө атаандаштыкты жөнгө салуунун салыштырма анализ» болуп, Европалык Союз жана Евразия Экономикалык Союзу өлкөлөрүндө, анын ичинде Кыргыз Республикасында, атаандаштыкты жөнгө салууну салыштыруу анализине арналган.

Биринчи бөлүмдө Европа өлкөлөрүндө атаандаштыкты коргоонун мыйзамдарынын тарыхый өнүгүшү каралат, Париж конвенциясынан (1883) баштап. ЕСке мүнөздүү нормалардын бирдиктештирилиши жана гармонизациясы, Рим келишиминен тартып учурдагы директиваларга жана ЕС Парламенти менен Сотунун чечимдерине чейинки процесс талданат [Lassier J., Franceschelli R. Droit européen de la concurrence. Paris, 1966. 944 p.]. Антимонополдук жана патенттик мыйзамдардын өз ара байланышы, анын ичинде патенттик монополияга каршы чара катары милдеттүү лицензиялоо институту каралат [Антимонопольное законодательство зарубежных стран / В.И. Еременко. М.: ВНИИПИ, 1997. 179 с.]. Кара ниет атаандаштыкты жөнгө салуунун интеллектуалдык укук менен байланышы, ТРИПС 1994 келишими жана Дүйнөлүк интеллектуалдык менчик уюмунун Модельдик кодекси талданат.

Экинчи бөлүмдө ЕАЭБ жана Кыргыз Республикасында атаандаштыкты жөнгө салуу каралат. Борбордук орунга 2014-жылдагы Евразия Экономикалык Союзу тууралуу Договор коюлган, ал атаандаштык принциптери менен эрежелерин

камтыйт (ст. 74–76) [Договор о Евразийском экономическом союзе (Подписан в г. Астане 29.05.2014) (ред. от 01.10.2019) (с изм. и доп., вступ. в силу с 28.10.2021) [Электронный ресурс] // КонсультантПлюс]. Бирдиктүү укуктук базанын түзүлүшү белгиленет, бирок ар өлкөдөгү жөнгө салуунун айырмачылыктары көрсөтүлөт: доминанттык абалды аныктоодо критерийлер, сатуу көлөмүн эске алуу жана башкалар. Казакстанда колдонулган инновациялык ыкмалар жана Россиядагы атаандаштык мыйзамдарынын өнүгүшү каралат.

Кыргызстандын ЕАЭБге кошулушунун таасири: ЖИП өсүшү, товар жүгүртүүсү, бюджеттин киреше бөлүгү, инвестициялардын келиши. Бул антимонополдук жөнгө салуунун жаңы ыкмаларын кабыл алууну талап кылат, анын ичинде «Табигый монополиялар жөнүндө» мыйзам жана 2018–2025-жылдарга Стратегиялык программа иштелип чыккан. Бирок көйгөйлөр сакталып: мамлекеттик жөнгө салуунун жогорку деңгээли, кара ниет атаандаштыкка каршы эффективдүү күрөшүүнүн аздыгы, ишкердик секторундагы кредитке жетүүнүн чектелүүлүгү жана башкалар.

Ошентип, экинчи глава ЕС жана ЕАЭБде атаандаштыкты коргоонун укуктук механизмдеринин жалпы жана өзгөчөлүгүн, ошондой эле Кыргыз Республикасынын улуттук мыйзамдарынын регионалдык интеграциянын шартында өнүгүүсүнүн спецификасын аныктайт.

Үчүнчү глава «Ишкердик ишмердүүлүгүндө атаандаштыкты коргоонун негизги принциптери» болуп, Кыргыз Республикасында атаандаштыкты коргоонун принциптери, алардын улуттук мыйзамдарда бекитилиши жана эл аралык стандарттар менен оз ара байланышы каралат, ошондой эле мыйзамсыз атаандаштыкты алдын алуу жана ишкерлер менен керектоочүлөрдүн кызыкчылыктарын коргоо жаатындагы мамлекеттик ролду талдайт.

Биринчи бөлүмдө улуттук мыйзамдарда атаандаштык принциптери так аныкталбагандыгы, алар ишкердиктин фундаменталдык негиздери катары кызмат кыла алышпаганы белгиленет. Автор тарабынан Кыргыз Республикасында «Атаандаштык жөнүндө» мыйзамга киргизүүгө ылайык система сунушталган. Алар: антимонополдук нормаларды колдонууда теңчилик принциби; мамлекеттик органдардын антиконкуренттик аракеттери же аракетсиздиги боюнча тыюу принциби (ст. 9, 16, 18-1); экономикалык концентрацияны мамлекеттик көзөмөлдөө принциби; антиконкуренттик аракеттер үчүн жоопкерчилик принциби; башкармалар аралык эффективдүү кызматташтык принциби; атаандаштык боюнча мамлекеттик саясаттын маалыматтык ачыктыгы принциби. Бул принциптер ишкерлер үчүн алдын ала болжолдонгон жана адилеттүү укуктук чөйрөнү түзүүгө, ошондой эле рыноктук экономикада эффективдүү иштөө шарттарын камсыздоого багытталган.

Экинчи бөлүмдө ишкердикти эркин жүргүзүү принциби, анын конституциялык кепилдиктеринен (экономикалык эркиндик, менчикти коргоо жана инвестицияларды коргоо) келип чыккандыгы белгиленет (п.1 жана п.3 ст.17, ст.15

Конституция КР) [Об утверждении Порядка формирования и ведения Государственного реестра хозяйствующих субъектов, занимающих доминирующее положение на товарных рынках Кыргызской Республики: Постановление Правительства КР от 20 мая 2015 года №304]. Бул принцип Гражданлык кодекс КРда, 01.02.2001 №15 «Ишкерлердин укуктарын коргоо жөнүндө» мыйзамда (28.07.2017 №152 боюнча редакциясы), 22.07.2011 №116 «Атаандаштык жөнүндө» мыйзамда (22.07.2019 №96 боюнча редакциясы), ошондой эле 05.04.2008 №55 «Ишкердикти жонго салуунун нормативдик укуктук базасын оптимизациялоо жөнүндө» мыйзамда корсотулган. Бирок Кыргыз Республикасында ишкердик эркиндиги абсолюттук эмес: ал доминанттык абалды кыянаттык менен пайдаланууга (ст.6), атаандаштык каршы келишимдерге (ст.7), айрым ишмердүүлүктүн лицензиялануусуна [Закон КР «О лицензионно-разрешительной системе в Кыргызской Республике»], ошондой эле өзгөчө укуктук режимдер менен убактылуу чектоолорго [Конституциялык мыйзам КР «Өзгөчө абал жөнүндө» 24.10.1998 №135] байланыштуу чектелет. Башка околордун мыйзамдары менен салыштырганда, ишкердик эркиндигин жана инвестицияларды коргоонун жалпы тенденциялары белгиленет.

Үчүнчү бөлүмдө атаандаштыкты коргоонун актуалдуу укуктук көйгөйлөрү каралат. «Атаандаштык жөнүндө» мыйзам монополиялык аракеттерди жана караниет атаандаштыкты жонго салса да, акыркынын легалдуу аныктамасына керектоочү кирбейт, ал рыноктук чөйрөнүн маанилүү фактору болуп саналат. Ишкердик кодексин кабыл алуу зарылдыгы талданат, ал ишкерлердин укуктары, милдеттери жана жоопкерчилигин толук жонго салат, анткени Жарандык кодекс жана атайын мыйзамдар менен азыркы жонго салуу чектелүү [Сулайманова Ч.Н. ... // Вестник КРСУ. – 2017. – Т.17. – №11. – С.129; Губин Е.И. ... // Предпринимательское право. – 2012. – №4. – С.2–5]. Жарнама жана атаандаштык каршы мыйзамдардын кесилиштери талданат, анткени туура эмес жарнама караниет атаандаштык формасы болуп саналат.

Эл аралык аспектке өзгөчө көңүл бурулган: ЕС укугунда добросовестсиз атаандаштык интеллектуалдык менчик чөйрөсүнө киргизилген, демек ал антимонополдук жана IP-нормалар менен бир учурда жонго салынат. Кыргыз Республикасында мындай практика азырынча бекитилген эмес, бирок күчөп бараткан интеграция мыйзамдарды гармонизациялоону жана трансулуттук деңгээлде бирдиктүү укуктук колдонуу ыкмаларын иштеп чыгууну талап кылат.

Жыйынтыктап айтканда, атаандаштык принциптерин бекемдоо, алардын мыйзамдуу негизде бекитилиши жана эл аралык стандарттар менен интеграциясы Кыргыз Республикасында атаандаштыкты коргоонун эффективдүүлүгүн жогорулатуу үчүн негизги факторлор катары каралат.

ЖЫЙЫНТЫК

1. Ишкерлердин рыноктук шарттардагы ишмердүүлүгүнүн натыйжалуулугу атаандаштык чөйрөсүнүн толук кандуу түзүлүшүнө жана сакталышына түздөн-түз көз каранды. Атаандаштык рыноктун негизги белгиси болуп саналат.

Бар болгон функционалдык аныктамалардын жыйындысына таянып, атаандаштык түшүнүгүн төмөнкүдөй кароого болот:

– чарба жүргүзүүчү субъекттин аракеттеринин мыйзамдуулук жана ак ниеттүүлүк принциптерине шайкештигин баалоого мүмкүндүк берген процесс катары;

– ишкердикке зыян келтирүү ыктымалдыгын аныктап, андан коргонуу чараларын колдонуу зарылчылыгын белгилеген абал катары;

– чарба жүргүзүүчү субъекттердин ортосунда атаандаштык байланыштын бар же жок экендигин аныктоого өбөлгө түзгөн мамиле катары.

2. Стандарттарды так жана бир маанилүү түрдө аныктоо, белгилүү бир аракетти кара ниет атаандаштык акту катары таануу монополияга каршы мыйзамдардын натыйжалуу колдонулушуна олуттуу таасир этет. Учурдагы мыйзамдагы кара ниет атаандаштыкка берилген легалдуу аныктама адептүүлүк, акылга сыярлуулук жана адилеттүүлүк сыяктуу укуктук мүнөзгө ээ болбогон нравалык категорияларды камтыйт. Ушуга байланыштуу аны «мыйзамсыз атаандаштык» терминине алмаштыруу сунушталат жана Кыргыз Республикасынын «Атаандаштык жөнүндө» Мыйзамынын 3-беренесинин 11-пунктун төмөнкүдөй редакцияда баяндоо ылайыктуу деп эсептейбиз: «Мыйзамсыз атаандаштык – бул чарба жүргүзүүчү субъекттердин (адамдар тобунун) ишкердик ишмердүүлүктү жүзөгө ашыруу учурунда артыкчылык алууга багытталган, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына жана ишкердик жүгүртүүнүн каада-салттарына каршы келген, атаандаш субъекттерге зыян келтирген же келтириши мүмкүн болгон жана алардын ишкердик аброюна доо кетирген же кетириши мүмкүн болгон бардык аракеттери.

3. Атаандаштык укугунун негизги институттарынын бири – бул «вертикалдык» макулдашуулар институту. «Вертикалдык» макулдашууларды атаандаштык укугунда баалоо эң татаал милдеттердин бири болуп эсептелет. Анын татаалдыгы кенири спектрдеги жол берилүү критерийлеринин, жол берилбестикке байланышкан тыюулардын жана белгилүү шарттарда алардан чыгуу мүмкүнчүлүктөрүнүн болушу менен шартталат. Тийиштүү мыйзам актыларында «вертикалдык» макулдашуулардагы атаандаштыкка каршы жоболорду квалификациялоонун бир катар актуалдуу маселелери толук ачылган эмес. Айрыкча, «вертикалдык» макулдашуулардын алкагындагы жол берилген аракеттерди сатуучунун (өндүрүүчүнүн) бир нече сатып алуучусунун экономикалык ишмердүүлүгүн мыйзамсыз координациялоодон так ажыратуунун критерийлери аныктала элек. Ошондой эле товарларды кайра сатууда сунушталган

бааларды белгилөөнүн мыйзамдуулугу боюнча маселелер толук каралган эмес, ал эми туруктуу бааларды аныктоону таануунун шарттары да так аныкталган эмес.

4. Атаандаштык укугунда атаандаштыкка каршы укук бузуулардын курамдык элементтерин жана укуктук кесепеттерин аныктоодо «товардык рынок» термини өзгөчө мааниге ээ. Рыноктогу атаандаштык чөйрөсүн изилдөө рынок субъекттеринин туруктуулугун жана корголушун камсыз кылуу, атаандаштык саясатын пландаштыруу боюнча консультация берүү максатында жүргүзүлөт. Атаандаштык чөйрөсүн изилдөөнүн бирдиктүү эрежелерин түзүү үчүн «товардык рынок» түшүнүгүн өркүндөтүү жана товардык рыноктун чек араларын аныктоонун эрежелерин жана ыкмаларын мыйзам менен бекемдөө зарыл.

5. Европа Биримдигиндеги атаандаштыкты коргоону нормативдик-укуктук жөнгө салуунун онүгүү тенденцияларын талдоо азыркы убакка чейин айрым тармактарда надулуттук макамга ээ болууга талапкер болгон, ал тургай бир катар чөйрөлөрдө толук калыптанган мыйзамдык базанын пайда болгонун көрсөттү. Бул жагдай «надулуттук мыйзам чыгаруу» түшүнүгүнө доктриналдык аныктама иштеп чыгуунун зарылдыгын шарттайт. Мындан тышкары, ЕБ өлкөлөрүнүн ички улуттук мыйзамдары менен сырткы надулуттук мыйзамдарынын талашсыз өз ара таасирин бар экендиги байкалат; укуктук талаада Европа Биримдигине мүчө мамлекеттердин улуттук мыйзамдарынын нормаларына караганда надулуттук укуктун нормаларынын үстөмдүк кылуу тенденциясы калыптанган.

6. Кыргыз Республикасында жана чет өлкөлөрдө атаандаштыкты коргоону мыйзамдык жөнгө салууга жүргүзүлгөн талдоо атаандаштыкты коргоону укуктук жөнгө салуунун төмөнкүдөй окшош өзгөчөлүктөрүн аныктоого мүмкүндүк берди: мамлекеттик монополияга каршы жөнгө салууну колдонуу; атаандаштык чөйрөсүнө мамлекеттик кийлигишүүнүн зарылдыгы жана негиздүүлүгү мыйзамдуу жана доктриналык жол менен таанылган; монополиялар жана атаандаштыкты коргоо жөнүндө атайын мыйзамдарды кабыл алуу; мында Атаандаштык жана монополиялар жөнүндө ченемдер ар кандай мыйзамдарда камтылган. Жалпысынан Кыргыз Республикасынын монополияга каршы мыйзамдарынын укуктук системасы европалык моделге жакын; Мамлекет монополияга каршы орган аркылуу бизнес чөйрөсүндөгү атаандаштыкты көзөмөлдөөнү жүзөгө ашырат.

7. Ишкердик ишмердүүлүгүнүн негизги башталышы – бул атаандаштык принциптерин жана рыноктун монополияланышына жана атаандаштыкты чектоого өбөлгө түзгөн процесстердин так тизмесин аныктоо болуп саналат. Кыргыз Республикасынын антимонополиялык мыйзамдарында атаандаштыктын так формулировкаланган принциптери өз чагылдырылышын тапкан эмес. Ошондуктан КРнын «Атаандаштык жөнүндө» мыйзамына атаандаштык принциптерин бекемдеген жаңы 2-2-берене түрүндө өзгөртүү киргизүү сунушталат.

8. Ишкердик ишмердүүлүктү жүзөгө ашыруу эркиндиги – бул Кыргыз Республикасында атаандаштыктык укуктук мамилелерди жөнгө салуунун негизги принциптеринин бири болуп саналат жана ал Кыргыз Республикасынын

Конституциясында бекемделген. Бул принцип интегралдык, комплекстүү мүнөзгө ээ болуп, ишкердик мамилелерди жонго салууда колдонулуучу келишим эркиндиги, атаандаштык эркиндиги жана уруксат берүүчү принцип сыяктуу негиздерди камтып, бириктирет. Ошентип, Кыргыз Республикасынын мыйзамдары боюнча ишкердик ишмердүүлүктү жүзөгө ашыруу эркиндиги адамдын жана жарандардын негизги эркиндиктеринин жана укуктарынын курамдык бөлүгү болуп эсептелет. Бирок коомдун жана мамлекеттин кызыкчылыктары ишкердик ишмердүүлүктү жүзөгө ашыруу эркиндигинен жогору турат. Ошондуктан жарыяланган эркиндик абсолюттук мүнөзгө ээ боло албайт жана коомдун жана мамлекеттин талашсыз артыкчылыкка ээ болгон эң маанилүү кызыкчылыктары менен чектелет.

9. Кыргыз Республикасынын Дүйнөлүк соода уюмуна, Евразиялык экономикалык союзга интеграцияланышы, ошондой эле Көзкарандысыз Мамлекеттер Шериктештигине кирген өлкөлөр менен тышкы экономикалык ишмердүүлүктүн активдешүүсү атаандаштыкты жана антимонополиялык жөнгө салууну мамлекеттер аралык деңгээлде шайкештирүүнү, ошондой эле Кыргыз Республикасынын атаандаштыкты коргоо боюнча мыйзамдарын дүйнөлүк тенденцияларды эске алуу менен өркүндөтүүнү зарыл кылууда. Кыргыз Республикасында антимонополиялык мыйзамдардын мындан аркы гармониялуу өнүгүшү атаандаштыкты коргоону нормативдик-укуктук жонго салуунун эл аралык тажрыйбасын колдонуу менен, чет өлкөлөрдө кабыл алынган концепцияларды жана моделдерди биздин шарттарга ылайыкташтырууну талап кылат.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

1. Теориялык булактарды талдоонун негизинде төмөнкү түшүнүктөрдүн доктриналык аныктамасын берүүнү сунуштайбыз:

Атаандаштыкты коргоо-монополияга каршы мыйзамдардын бузулушуна бөгөт коюуга жана чарбакер субъекттердин укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын көрсөтүлгөн бузуулардын натыйжасында бузулгандарды калыбына келтирүүгө багытталган чаралар.

Кара иштет атаандаштык - бул мыйзамдарга, үрп-адаттарга, тартиптүүлүктүн, аң-сезимдүүлүктүн, адилеттүүлүктүн талаптарына каршы келген, башка чарбакер атаандаш субъекттерге зыян келтирген же келтириши мүмкүн болгон, же болбосо алардын ишкердик беделине зыян келтирген же келтириши мүмкүн болгон атаандаштыкка бир тараптуу тартипте таасир этүүгө мүмкүндүк берүүчү ишкердик ишти жүзөгө ашырууда артыкчылыктарды алууга багытталган аракет же аракетсиздик формасындагы атаандаштык актысы.

Вертикалдуу макулдашуулар - бул документте же бир нече документтерде камтылган жазуу жүзүндөгү макулдашуу, ошондой эле бирдиктүү акыркы

продуктуну ондүрүү, сатуу жана керектөө максатында келишимдин катышуучуларынын ондүрүштүк жана уюштуруучулук ресурстарын интеграциялоого багытталган агенттик келишимди кошпогондо, бири товарды сатуучу, экинчиси товарды сатып алуучу (макулдашуунун катышуучулары) болгон чарба жүргүзүүчү субъекттердин ортосундагы оозеки формадагы макулдашуу.

1. Мыйзамдарга өзгөртүүлөр: "Атаандаштык жөнүндө" КР Мыйзамына атаандаштык принциптерин бекемдеген жаңы 2-2-берене түрүндө толуктоо киргизүүнү жана аны төмөнкүдөй редакцияда баяндоону сунуштайбыз:

«2-2. Атаандаштыктын принциптери

Монополисттик ишмердүүлүккө каршы күрөшүү жана атаандаштыкты онүктүрүү жаатындагы мамлекеттик саясат төмөнкү принциптерге негизделет:

- монополияга каршы мыйзамдарды колдонууда тең укуктуулук принциби;
- мамлекеттик бийлик органдарынын атаандаштыкка каршы аракеттерине (аракетсиздигине) тыюу салуу принциби;
- экономикалык концентрацияга мамлекеттик көзөмөл принциби;
- атаандаштыкка каршы аракеттерди жасагандыгы үчүн жоопкерчилик принциби;
- адилетсиз атаандаштыкты болтурбоо боюнча натыйжалуу кызматташуу принциби;
- атаандаштык чөйрөсүндөгү мамлекеттик саясаттын маалыматтык ачыктыгынын принциби».

2.2 "Атаандаштык жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 3-беренесинин 11-пунктун төмөнкүдөй редакцияда баяндоону сунуштайбыз: **"Мыйзамсыз атаандаштык-чарба жүргүзүүчү субъекттердин (жактардын тобунун) ишкердик ишти жүзөгө ашырууда артыкчылыктарды алууга багытталган, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына, ишкердик жүргүзүүнүн каада-салттарына каршы келген жана башка чарба жүргүзүүчү субъект-атаандаштарга зыян келтирген же келтириши мүмкүн болгон же болбосо алардын ишкердик беделине зыян келтирген же келтириши мүмкүн болгон ар кандай аракеттери"**.

3. Атаандаштыкты коргоонун мамлекеттик механизмдери:

3.1. Төмөнкүлөр зарыл болот:

- вертикалдык макулдашууларды жөнгө салуу практикасына вертикалдык макулдашууларды түзүүдө укук бузуулардын алдын алуу механизмин киргизүү. Мындай механизм вертикалдык макулдашуулар түзүлгөнгө чейин алдын ала этапта ишке ашырылууга жана алдын алуучу мүнөздө болууга тийиш;
- укук колдонуу практикасын жалпылоо жана системалаштыруу жолу менен вертикалдык макулдашуулардын жөл берилишин баалоонун бирдиктүү механизмин иштеп чыгуу, ушуга байланыштуу вертикалдык макулдашууларды жөнгө салуучу ченемдерди белгилүү бир түрдүүлүккө келтирүү зарыл болуп жатат;

– алар түзүлгөнгө чейин эле жол берилгис вертикалдык макулдашууларга бөгөт коюуга мүмкүндүк берген укуктук механизмди иштеп чыгуу жана киргизүү.

3.2. Төмөнкүлөр маанилүү болуп саналат:

– интеллектуалдык менчик укуктарын коргоо менен монополияга каршы саясаттын ортосундагы оптималдуу балансты түзүү жана колдоо. Экономиканын туруктуу инновациялык өнүгүүсүн камсыз кылуунун бул эки механизми бири-бирин алмаштырбастан, бүтүндөй мамлекеттин эффективдүү өнүгүүсүнө көмөктөшүп, макулдашып иштеши керек;

– рынокту монополиялаштырууга жана атаандаштыкты чектөөгө көмөктөшүүчү процесстердин, ошондой эле монополияга каршы орган тарабынан алдын ала контролду талап кылган бүтүмдөрдүн так тизмесин аныктоо.

Диссертациянын темасы боюнча жарыяланган эмгектердин тизмеси1.
Ш.Ж. Байгуттиева, Кыргыз Республикасынын монополияга каршы мыйзамдары:
өнүгүү келечеги [Текст] / Ш.Ж.Байгуттиева //Кыргызстандын илим, жаңы
технологиялар жана инновациялар. 2018-ж. № 10. 77-80 беттер.
<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=38569721>

2. Ш.Ж. Байгуттиева, Кыргыз Республикасынын ишкердик ишмердүүлүтү
жөнүндө мыйзамдарын өркүндөтүүнүн укуктук көйгөйлөрү [Текст] / Ч.И.Арабаев,
Байгуттиева, Ш.Ж. // Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын
отчеттору. - 2019-ж.№1.86 -88-беттер. <https://elibrary.ru/item.asp?id=41327489>

3. Ш.Ж. Байгуттиева Вертикалдык макулдашууларды укуктук жөнгө
салуунун өзгөчөлүктөрү жана алардын атаандаштыкты коргоодо колдонулушу
[Текст] / Ш.Ж. Байгуттиева //Кыргыз-Славян университетинин жарчысы.-2019. 19-
том. No 7. 84-86 беттер. <https://elibrary.ru/item.asp?id=39543950>

4. Baiguttieva, Sh. Zh. Business activity and legal protection of competition in the
market economy in the Kyrgyz Republic [Текст] / Sh. Zh. Baiguttieva, Ch.I.Arabaev //
ALATOO ACADEMIC STUDIES.-2019.- #2.- P.119 -127.
<https://elibrary.ru/item.asp?id=39412621>

5. Ш.Ж. Байгуттиева КМШ өлкөлөрүндө монополияга каршы мыйзамдарды
өнүктүрүү [Текст] / Ш.Ж. Байгуттиева // ALATOO ACADEMIC STUDIES. -2021-ж.
№ 3, 317-326 беттер. <https://elibrary.ru/item.asp?id=46655918>

6. Ш.Ж. Байгуттиева Келишимдер жана макулдашылган аракеттер
атаандаштык укуктук мамилелер чөйрөсүндөгү келишимдик жөнгө салуунун
элементтери катары [Текст] / Ш.Ж. Байгуттиева // Кыргыз Республикасынын
Улуттук илимдер академиясынын кабарлары. -2021-ж., № 3.172-176 беттер.
<https://elibrary.ru/item.asp?id=46257368>

7. Ш.Ж. Байгуттиева Россия Федерациясында, Кыргыз Республикасында
жана ЕБ өлкөлөрүндө атаандаштык мамилелерди укуктук жөнгө салууга
салыштырмалуу талдоо Текст / Ш.Ж. Байгуттиева // Кыргызстан Эл аралык
университетинин жарчысы.2021-ж. №2 (43) 73-77 беттер.
<https://elibrary.ru/item.asp?id=45768067>

Резюме

12.00.03 – жарандык укук; ишкердик укук;үй-бүлөлүк укук; эл аралык жеке укук; жарандык процесс адистиги боюнча юридикалык илимдердин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн Байгугтиева Ширин Женишбековнанын "Кыргыз Республикасындагы ишкердик ишмердүүлүктө атаандаштыкты укуктук коргоосу" деген темадагы диссертациясына.

Негизги сөздөр: ишкердик ишмердүүлүк, атаандаштык, нысансыз атаандаштык, атаандаштыктын принциптери, монополияга каршы саясат, улуттан жогорку мыйзамдар.

Диссертациялык илимий изилдөө ишинин объектиси болуп Кыргыз Республикасындагы ишкердик ишмердүүлүктөгү атаандаштыкты коргоонун укуктук негиздерин өнүктүрүү жана мамлекеттин атаандаштык саясаты менен байланышкан коомдук мамилелердин жыйындысын аныктоо саналат.

Илимий изилдөө ишинин предмети рынок шарттарында атаандаштыкты укуктук коргоо объектиси катары ишкердик иш-аракеттерди аныктоо ченемдик укуктук актылар, укуктук булактары болуп саналат.изилдөөнүн предмети болуп саналат.

Диссертациялык изилдөөнүн максаты - чет өлкөлөр менен салыштырууда Кыргыз Республикасынын мыйзамдарындагы укук колдонуу практикасынын жана укуктук доктринанын азыркы абалына салыштырмалуу-укуктук талдоо жүргүзүү жана Кыргыз Республикасында атаандаштыкты коргоону укуктук жөнгө салуу жөнүндө комплекстүү түшүнүктү түзүү болуп саналат.

Изилдөөнүн методологиялык негизин тарыхый-укуктук, расмий-логикалык, салыштырмалуу-укуктук, системалык-структуралык жана социологиялык талдоо ыкмалары түзөт.

Жыйынтыктар жана изилдөөнүн илимий жаңылык. 7 жоболору, ошондой эле теориялык корутундуларды жана практикалык сунуштарды бир катар коргоо. Диссертациялык изилдөө Кыргыз Республикасында, ЕАЭБ жана Европа союзунын өлкөлөрүндө ишкердик ишмердүүлүктө атаандаштыкты коргоону жөнгө салууну теориялык комплекстүү салыштырма-укуктук талдоонун атамекендик юридикалык илимдеги биринчи аракетин билдирет. Кыргыз Республикасында атаандаштыкты коргоону укуктук жөнгө салууну өркүндөтүү боюнча сунуштар түзүлгөн.

Диссертациянын материалдарын колдонуу чөйрөсү Диссертациялык изилдөөнүн жыйынтыктары ишкердик иш-аракеттердеги атаандаштыкты коргоо, атаандаштык укугун жана монополияга каршы мыйзамдарды өнүктүрүү маселелерин изилдөө үчүн колдонулушу сунушталат.

Колдонуу чөйрөсү: Кыргыз Республикасынын жана чет мамлекеттердин жарандык укугу, ишкердик укугу, жогорку мектепте билим берүү процесси жана укук колдонуу практикасы.

Резюме

на диссертацию Байгуттиевой Ширин Женишбековны на тему «Правовая защита конкуренции в предпринимательской деятельности в Кыргызской Республике» на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право; гражданский процесс.

Ключевые слова: предпринимательская деятельность, конкуренция, недобросовестная конкуренция, принципы конкуренции, антимонопольная политика, наднациональное законодательство.

Объектом диссертационного исследования является развитие правовых основ защиты конкуренции в предпринимательской деятельности в Кыргызской Республике и дефиниция совокупности общественных отношений, связанных с конкурентной политикой государства.

Предметом диссертационного исследования являются нормативно-правовые акты, правовые источники, определяющие предпринимательскую деятельность как объект правовой защиты конкуренции в условиях рынка.

Цель диссертационного исследования состоит в проведении сравнительно-правового анализа современного состояния правоприменительной практики и правовой доктрины в законодательстве Кыргызской Республики в сопоставлении с зарубежными странами и формировании комплексного представления о правовом регулировании защиты конкуренции в Кыргызской Республике.

Методологическую основу исследования составляют историко-правовые, формально-логические, сравнительно-правовые, системно-структурные и социологические методы анализа.

Полученные результаты и научная новизна исследования. На защиту вынесено 7 положений, а также ряд теоретически выводов и практических рекомендаций. Диссертационное исследование представляет собой первую в отечественной юридической науке попытку теоретического комплексного сравнительно-правового анализа регулирования защиты конкуренции в предпринимательской деятельности в Кыргызской Республике, странах ЕАЭС и Европейского Союза. Сформулированы предложения по совершенствованию правового регулирования защиты конкуренции в Кыргызской Республике.

Степень применения материалов диссертации. Результаты диссертационного исследования рекомендуется использовать для изучения вопросов защиты конкуренции в предпринимательской деятельности, развития конкурентного права и антимонопольного законодательства.

Область применения: Гражданское право, Предпринимательское право Кыргызской Республики и зарубежных государств, образовательный процесс и правоприменительная практика в высшей школе.

Summary

of the dissertation of Baiguttieva Shirin Zhenishbekovna on the topic "Legal protection of competition in entrepreneurial activity in the Kyrgyz Republic" for the degree of Candidate of Law in the specialty 12.00.03 – civil law; business law; family law; private international law; civil proceedings.

Keywords: entrepreneurial activity, competition, unfair competition, principles of competition, antimonopoly policy, supranational legislation.

The object of the dissertation research is the development of the legal framework for the protection of competition in entrepreneurial activity in the Kyrgyz Republic and the definition of a set of public relations related to the competition policy of the state.

The subject of the dissertation research is normative legal acts, legal sources defining entrepreneurial activity as an object of legal protection of competition in market conditions.

The purpose of the dissertation research is to conduct a comparative legal analysis of the current state of law enforcement practice and legal doctrine in the legislation of the Kyrgyz Republic in comparison with foreign countries and to form a comprehensive understanding of the legal regulation of competition protection in the Kyrgyz Republic.

The methodological basis of the research consists of historical-legal, formal-logical, comparative-legal, systemic-structural and sociological methods of analysis.

The results obtained and the scientific novelty of the study. There are 7 provisions for protection, as well as a number of theoretical conclusions and practical recommendations. The dissertation research is the first attempt in Russian legal science at a theoretical comprehensive comparative legal analysis of the regulation of competition protection in business activities in the Kyrgyz Republic, the EAEU countries and the European Union. Proposals have been formulated to improve the legal regulation of competition protection in the Kyrgyz Republic.

The degree of application of the dissertation materials. The results of the dissertation research are recommended to be used to study the issues of competition protection in business, the development of competition law and antimonopoly legislation.

Scope of application: Civil law, Business law of the Kyrgyz Republic and foreign countries, educational process and law enforcement practice in higher education.

